

ЮРИДИЧНІ НАУКИ

УДК 343.98:343.7

ФОРМУВАННЯ ТА ЗАСТОСУВАННЯ ТИПОВИХ ТАКТИЧНИХ ОПЕРАЦІЙ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ РОЗБОЇВ, УЧИНЕНИХ НЕПОВНОЛІТНИМИ

Благу́та Р.І., Остапчу́к М.С.

Львівський державний університет внутрішніх справ

У публікації проведено аналіз поняття «тактична операція». На підставі дослідження наукових джерел виокремлено значення тактичних операцій під час провадження досудового розслідування розбоїв вчинених неповнолітніми. Запропоновано тактичні операції під час розслідування злочинів досліджуваної категорії: «Виявлення інформації про особу потерпілого», «Виявлення відомостей про обстановку вчинення злочину», «Встановлення та викриття злочинця», «Затримання неповнолітнього розбійника (групи розбійників) на місці злочину». Відповідно визначено завдання що вирішуються у процесі проведення цих тактичних операцій. Вказано, що найефективнішим способом реалізації тактичної операції «Затримання неповнолітнього нападника (групи нападників) на місці злочину» є проведення негласної слідчої (розшукової) дії, як контроль учинення злочину в формі спеціального слідчого експерименту.

Ключові слова: тактична операція, неповнолітній, розбійний напад, модель поведінки.

Постановка проблеми. Аналіз результатів вивчення кримінальних проваджень про розбійні напади, що вчиняються неповнолітніми, дає змогу зробити висновок, що слідчі (розшукові) дії, які проводяться, роз'єднані між собою, а обраний порядок їх проведення часто тактично неправильний. Через дефіцит часу наявні у розпорядженні слідчого слідчі дії часто здійснюються ізольовано, а послідовність їх проведення обумовлена лише необхідністю дотримання процесуальної форми. Доволі часто на місці події члени слідчо-оперативної групи виконують функціональні обов'язки, не узгоджуючи їх. Оперуповноважений здійснює пошукові заходи, технік-криміналіст вживає заходів щодо слідів.

Усе викладене вказує на необхідність застосування засобів криміналістичної тактики, зокрема проведення тактичних операцій. Тактична операція слугує засобом «формування потрібної (сприятливої) слідчої ситуації».

Здійснення тактичних операцій у провадженнях розглянутої категорії вимагає узгодженої участі суб'єктів взаємодії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед науковців, які досліджували проблему тактичних операцій слід виокремити П.Д. Біленчука, Р.С. Белкіна, О.Ю. Головіна, А.В. Дулова, В.А. Журавля, В.Ю. Шепітька В.М. Шевчука, А.В. Шмоніна, Б.В. Щура, М.П. Яблокова та ін.

Уперше термін «тактична операція» у науковий обіг увів А. В. Дулов у 1972 році. На думку науковця, криміналістична тактика тоді не відповідала потребам слідчої практики, оскільки здійснювала розробку рекомендацій щодо проведення окремих слідчих дій, однак слідчим доводилося вирішувати завдання шляхом проведення серії слідчих, оперативно-розшукових, ревізійних та інших дій. На підставі цього вчений-криміналіст запропонував розробляти тактичні рекомендації для оптимального вирішення завдань загальної характеру, що вимагають для свого вирішення проведення групи слідчих, оперативно-розшуко-

вих, ревізійних дій. Такі спільні завдання він назвав поняттям «тактичні операції».

Водночас 1974 року Р. С. Белкін ужив термін «тактична комбінація» для означення тих тактичних прийомів допиту, які до цього іменувалися «психологічними пастками» або «слідчими хитрощами», а згодом, під впливом ідей А. В. Дулова, розширив поняття тактичної комбінації, включивши в нього поєднання не тільки тактичних прийомів, а й слідчих дій. Так, на думку Р. С. Белкіна, тактична комбінація – це «певне поєднання тактичних прийомів чи слідчих дій, що спрямована на вирішення конкретного завдання розслідування і обумовлене цією метою і слідчою ситуацією». Водночас поєднання оперативно-розшукових заходів і слідчих дій науковець називав оперативно-тактичною комбінацією.

Проте Р. С. Белкін згодом визнав, що між поняттями складної тактичної комбінації, змістом якої є система окремих слідчих дій, і поняттям тактичної операції у загальноприйнятому вживанні немає відмінностей. Це синоніми [1, с. 213–214].

Попри це, М. П. Яблоков вважає, що тактична комбінація – це «таке поєднання тактичних прийомів у рамках однієї або різних слідчих дій, яке спрямовано на встановлення однієї обставини або вирішення одного криміналістичного завдання», а тактична операція – це «більш широкий тактичний комплекс, що охоплює, крім діяльності слідчого, прийоми і методи оперативно-розшукових, контрольно-ревізійних органів та інших допоміжних служб». На думку науковця, тактична операція може вирішувати не одне, а декілька взаємозалежних тактичних завдань [2, с. 402].

Проте П. Д. Біленчук заперечує такий підхід Р. С. Белкіна, але підтримує ідею М. П. Яблокова, бо вважає, що тактична комбінація – це певне поєднання тактичних прийомів, рекомендацій, які мають на меті вирішення конкретного завдання розслідування та зумовлені цією слідчою ситуацією. Однак, на відміну від М. П. Яблокова, П. Д. Біленчук вважає, що поєднання тактичних

прийомів можливе тільки в межах однієї слідчої дії, а поєднання слідчих дій слід розглядати в рамках поняття «тактична операція». Науковець як підтвердження своїх висновків зазначає: «Поєднання тактичних прийомів та інших елементів різних слідчих дій не тільки суперечило б рекомендаціям криміналістичної тактики, а й прямо порушувало б норми кримінального процесуального закону. У зв'язку з тим, що тактичні комбінації здійснюються з метою вирішення конкретного тактичного завдання, вони повинні охоплюватись одним тактичним рішенням», а тому тактична операція – це комплекс слідчих дій, оперативно-розшукових, організаційно-технічних та інших заходів, спрямованих на досягнення конкретної мети під час розслідування злочинів. Однак П. Д. Біленчук вказує, що метою тактичної операції є вирішення окремого тактичного завдання, що суперечить його попереднім твердженням. Проте науковець додатково зазначає, що порівнювати поняття мети тактичної операції та тактичного завдання, на вирішення якого спрямоване її проведення, не можна, оскільки тактичне завдання може бути вирішено у результаті здійснення кількох тактичних операцій і комбінацій [3, с. 23–24, 28, 30]. У цьому випадку не погоджуємося лише з тим, що для досягнення одного тактичного завдання необхідно і можливо проводити декілька тактичних операцій: одне тактичне завдання, на нашу думку, повинно бути вирішено в межах проведення однієї тактичної операції. Ця особливість є ознакою тактичної операції, її визначальним фактором.

Також О. Ю. Головін обґрунтовано, на наш погляд, заперечив те, що тактичні комбінації та тактичні операції є видом тактичних прийомів, оскільки перші є системою більш високого рівня і є самостійними поняттями криміналістичної тактики. Однак з метою уникнення різних позицій щодо співвідношення тактичних комбінацій та тактичних операцій автор запропонував увести у науку криміналістики новий спеціальний термін, який би позначав «різні об'єднані необхідністю досягнення певного завдання розслідування комплекси дій слідчого», а саме – поняття «тактичний комплекс». Під таким тактичним комплексом О. Ю. Головін розуміє різнорівневі системи слідчих, оперативно-розшукових та організаційних дій, прийомів, спрямованих на вирішення поставлених завдань під час розслідування кримінальної справи [4, с. 214–215].

А. В. Шмонін позитивно оцінив нововведення О. Ю. Головіна щодо об'єднання тактичної комбінації та тактичної операції одним терміном, однак зауважив, що О. Ю. Головін, «зробивши крок вперед у розвитку теорії систематизації організаційно-тактичних комплексів, не довів розпочате до кінця». Відтак науковець, спираючись на те, що в основі тактичної операції та тактичної комбінації знаходяться комплекси дій (прийомів), також зробив висновок про необхідність об'єднати тактичні комбінації та операції єдиним терміном «тактичний комплекс», під яким розуміти організаційно-впорядковану сукупність (систему) тактичних прийомів і/або процесуальних дій, та/або оперативно-розшукових та/або інших заходів, спрямованих на вирішення завдань попереднього розслідування або обумовлених цим за-

вданням і слідчою ситуацією. Водночас, на думку А. В. Шмоніна, тактична комбінація є комплексом тактичних прийомів та/або процесуальних дій, а тактична операція – це комплекс процесуальних чи інших дій (заходів), які (тобто і тактична комбінація, і тактична операція) спрямовані на вирішення завдань досудового розслідування чи обумовлених цим завданням і слідчою ситуацією [5, с. 327, 344, 346].

Окрім викладеного, Б. В. Щур також розкритикував позицію А. В. Шмоніна, з огляду на те, що вона викликає певні заперечення, оскільки поєднує різнопорядкові засоби криміналістичної тактики – системи тактичних прийомів (або окремі тактичні прийоми) і процесуальні (слідчі) дії чи інші заходи. Однак, на думку науковця, з якою погоджуємося, тактичні прийоми не існують самі собою, вони застосовуються в межах слідчої дії, а тому поєднання може бути слідчих дій та інших (процесуальних чи непроцесуальних) заходів. Окрім викладеного, вчений вважає, що доцільно використовувати термін «тактична операція», оскільки він відображає сутність цього засобу криміналістики і саме зазначений термін був запропонований під час формування цієї криміналістичної категорії А. В. Дуловим. Інша річ, що тактичні операції є достатньо різними, можуть вирішувати різноманітні завдання, використовуватися в тих чи інших ситуаціях, поєднуватися із оперативно-розшуковими чи іншими заходами, набувати типізованого характеру. Відтак Б. В. Щур окреслює такі різновиди тактичних операцій: система слідчих дій, комплекс слідчих дій та оперативно-розшукових заходів тощо, які відносять до тактичних комплексів, що використовуються як елемент окремої криміналістичної методики [6, с. 187, 188–189].

В. А. Журавель, який солідарний із Б. В. Щуром, вважає, що «більш вживаним, таким, що відповідає потребам теорії і практики, потрібно визнати термін «тактичні операції». Інші терміни, на думку науковця, можна віднести до «розряду авторських новацій, які потребують більшої аргументації і певного часу для усвідомлення їх доцільності та адаптації до існуючого наукового апарату криміналістики». Вчений-криміналіст визначає тактичну операцію як «своєрідну форму, організаційно-тактичний засіб здійснення розслідування, що охоплює оптимальну сукупність взаємозв'язаних єдиною метою дій (слідчих, оперативно-розшукових, організаційних), які за комплексного їх застосування спрямовані на забезпечення найбільш ефективного вирішення тактичних (локальних, проміжних) завдань, що виникають у певній слідчій ситуації» [7, с. 198, 199, 201, 206].

На думку В. Ю. Шепітька, поєднання одноіменних або різноіменних слідчих дій, оперативно-розшукових та організаційних заходів також треба іменувати саме тактичною операцією, яка є засобом криміналістичної тактики, який визначає найбільш доцільну послідовність проведення дій, їх черговість, порядок [8, с. 177, 184].

З погляду В. М. Шевчука, найбільш вдалим терміном для позначення комплексу процесуальних і непроцесуальних дій та заходів, спрямованих на вирішення окремих тактичних завдань,

також все ж таки є «тактична операція», оскільки термін розкриває сутність і зміст цього криміналістичного засобу [9, с. 365].

З огляду не ґрунтовні наукові дослідження щодо поняття та змісту категорії «тактична операція» видається доцільним окреслити ті які доцільно застосовувати під час провадження досудового розслідування розбоїв вчинених неповнолітніми, що є метою цієї публікації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вважаємо, що використання тактичних операцій у розслідуванні розбоїв, учинених неповнолітніми: а) дає змогу ефективно використовувати мобільність, маневреність і гнучкість можливостей оперативних підрозділів, що в поєднанні з процесуальними можливостями слідчих органів забезпечує оптимальне виконання тактичних завдань розслідування та досягнення його мети; б) стимулює до якісного технічного та інформаційного забезпечення кримінального провадження; в) ефективно в ситуаціях, коли для перевірки версії доцільно використовувати комплекс гласних і негласних дій, можливостей агентурного апарату, прогнозування та уникнення протидії розслідуванню; г) дозволяє уникнути необґрунтованих затрат часу та інтелектуальних ресурсів; г) найповніше відповідає принципам наукової організації праці.

А. А. Чебуренков визначає види тактичних операцій: за суб'єктом проведення: а) здійснювані слідчим одноосібно або групою слідчих (під час спільної роботи у кримінальній справі); б) проведені слідчим спільно з органом дізнання (у межах діяльності СОГ за участю контролюючих і інших органів або без таких; в) дізнання, що проводяться органом без безпосередньої участі слідчого; за видом і характером криміналістичних дій, залежно від того, чи є дії, що входять до операції, процесуальними, оперативно-розшуковими, науковець визначає слідчі тактичні операції (що охоплюють тільки процесуальні, слідчі дії), слідчо-розшукові (що складаються із слідчих, розшукових і оперативно-розшукових дій), оперативно-розшукові (сформовані тільки з оперативно-розшукових заходів, тісно пов'язані зі слідчими діями або безпосередньо спрямованих на вирішення завдань розкриття злочину) і змішані тактичні операції (що складаються із слідчих дій, оперативно-розшукових, організаційних і інших заходів, а також заходів контролюючих, ревізійних і інших органів) [10].

З огляду на це, доцільно використовувати в цій роботі наведені підстави для класифікації тактичних операцій, які запропоновані провідними вченими, зважаючи на їхню теоретичну значущість, лаконічність і можливість використання в практичній діяльності.

Тактична операція «Забезпечення збереження доказової інформації» повинна виконуватися незалежно від характеру слідчої ситуації. Всі зазначені тактичні операції вимагають комплексного проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій, інших заходів, оскільки здійснюються в умовах інформаційного та тимчасового дефіциту.

Для вирішення слідчої ситуації, в якій є інформація про особу, що вчинила злочин, окремі елементи обстановки вчинення злочину, місцевості

находження майна та знарядь учинення злочинів, але немає відомостей про потерпілого, доцільне застосування тактичної операції, завдання якої – виявлення інформації про особу потерпілого. Остання має на меті отримати або зібрати відомості, що вказують на особистість (до цього моменту невідоме правоохоронним органам), щодо якого неповнолітнім учинено розбоїв.

Джерелами такої інформації будуть: показання підозрюваного, співучасників, очевидців (свідків) учиненого; матеріальні сліди, що відобразилися в навколишньому середовищі, на одязі підозрюваного (сліди крові, що залишилися в результаті насильства або опору і так далі), предметах злочинного посягання (відбитки пальців рук, запахові сліди, волосся, що індивідуалізує ознаки і так далі); обстановка місця події і що знаходяться біля нього установи, житлові масиви; предмет злочинного посягання, його функціональні характеристики (індивідуальні ознаки, ідентифікаційні номери і так далі), що є підґрунтям для висновків про вік і статеву приналежність власника чи користувача; відомості, отримані в медичних установах.

Ця тактична операція може бути організована за допомогою скерування доручення в підрозділи кримінального розшуку, з викладом прохання про виконання пошукових заходів і слідчо (розшукових) дій (далі – СРД). До неї можуть залучатись також співробітники експертно-криміналістичних підрозділів для участі в СРД, використання криміналістичних об'єктів.

Модель цієї тактичної операції повинна містити такий комплекс узгоджених СРД, а також ужиття профілактичних заходів: затримання та допит підозрюваного; виявлення та вилучення слідів злочину; призначення експертиз; проведення обшуку чи (та) заходу забезпечення кримінального провадження тимчасового доступу до речей і документів та їх арешт, а також подальший їх огляд із залученням допомоги співробітників експертно-криміналістичних підрозділів із метою виявлення слідів, залишених потерпілим і злочинцем; допит батьків неповнолітнього підозрюваного; витребування та аналіз кримінальних проваджень за фактами розбоїв у місцевості; пошукові заходи та СРД: отримання довідок унаслідок скерування запитів у заклади охорони здоров'я, проведення опитувань, зокрема оперативного, та здійснення оперативної установки підрозділами УОС, обстеження приміщень, будівель, споруд, ділянок місцевості і транспортних засобів, здійснення візуального спостереження за підозрюваними з метою встановлення осіб, об'єктів у вчиненні злочину, співучасників, очевидців, місця знаходження майна, що було предметом посягання і знарядь учинення злочину; орієнтування конфідентів на виконання дій щодо отримання інформації про потерпілого, очевидців злочину, місць збуту предметів злочинного посягання; витребування даних спеціалізованих об'єктів, наявних у підрозділах превентивної поліції про неповнолітніх осіб: співучасників, очевидців.

У разі досягнення позитивного результату необхідно негайно проведення огляду місця події, а також його околиць із метою вивчення обстановки вчинення злочину, що сприяє визначенню напряму пошуку потерпілого, виявленню слідів

злочину, що збереглися; проведення слідчого експерименту, під час якого з'ясовуються обставини появи потерпілого на місці вчинення діяння, а також послідовність дій неповнолітнього під час учинення злочину; інформування адміністрації навчальних закладів, розташованих у районі вчинення злочину, про факт, що розслідується, з проханням сприяння в пошуку потерпілого; у разі, якщо предметом злочинного посягання є апарат стільникового зв'язку, вилучений під час розслідування, звернення із клопотанням про тимчасовий доступ до документів – інформації в операторів стільникового зв'язку, з указанням індивідуального ідентифікаційного номера апарату, для встановлення абонента, що його використав; огляд предмета злочинного посягання, якщо таким є апарат стільникового зв'язку; вивчатися повинні і дані, які у ньому містяться, з одночасним їх відтворенням на паперовому носіїві; вжиття пошукових заходів, пов'язаних із демонстрацією предметів злочинного посягання в місцях концентрації потенційних потерпілих та із встановленням осіб, що входять до кола спілкування підлітка, серед яких можуть бути і особи, обізнані про вчинений злочин, і потерпілі; пред'явлення для впізнання предметів злочинного посягання підозрюваному в разі їх виявлення та вилучення в місцях збуту; проведення у разі потреби одночасного допиту між неповнолітнім затриманим і очевидцями, співучасниками злочину; призначення психолого-психіатричної експертизи щодо неповнолітнього, за наявності для того підстав; виконання інших слідчих (розшукових) дій залежно від динаміки слідчої ситуації.

Для вирішення слідчої ситуації, в якій є інформація про особу, що вчинила злочин, немає даних про особу потерпілого, є суперечливі відомості про знаряддя та предмети злочинного посягання й окремі елементи обстановки вчинення злочину, доцільне проведення тактичної операції, що має на меті виявлення інформації про обстановку вчинення злочину. Водночас потрібне отримання, збір відомостей, що вказують на місце, час, об'єкт злочинного посягання, матеріальні елементи обстановки вчинення неповнолітнім розбійного нападу. За змістом ця тактична комбінація значною мірою збігається з попередньою.

Джерелами такої інформації будуть: показання підозрюваного; матеріальні сліди, що відобразилися на одязі підозрюваного (сліди ґрунту, що залишилися на взутті і так далі); відомості про особу неповнолітнього підозрюваного, який повідомив про вчинений злочин, особливості його способу життя та виховання.

Для вирішення слідчої ситуації, у якій під час розслідування іншого злочину виявлені та вилучені знаряддя вчинення злочину і предмети злочинного посягання, є неповні відомості про особу потерпілого й орієнтовна інформація про особу, яка вчинила злочин, але немає інформації про окремі елементи обстановки вчинення злочину, а також для вирішення четвертої слідчої ситуації, у якій встановлено особу потерпілого, однак є орієнтовні дані щодо особи нападника чи таких даних немає взагалі, доцільне проведення тактичної операції, що має на меті встановлення та викриття злочинця. Йдеться про накопичення, аналіз, оцінку, перевірку та використання фактичних

даних, за допомогою яких встановлюються факт і обставини вчинення неповнолітнім розбою.

Джерелами такої інформації будуть: особа неповнолітнього підозрюваного, а також місця його проживання та перебування; предмети злочинного посягання; особа, якій збувалося майно, набуто внаслідок нападу; особи, що становлять коло спілкування, проживають із неповнолітнім; особа потерпілого, сліди вчинення злочину на його місці.

Взаємодію доцільно організовувати під час проведення цієї тактичної операції шляхом створення слідчо-оперативної групи, що дає змогу своєчасно координувати та контролювати діяльність усіх учасників. Модель такої тактичної операції можна відобразити так: огляд місця події, огляд предметів, вилучених під час виконання інших слідчих дій, пред'явлення їх для впізнання потерпілим, зокрема тим, які відомі підрозділам поліції; огляд вилучених при обшуках предметів у присутності підозрюваних, під час яких особливо необхідно зважити на індивідуальні ознаки виявлених слідів, акцентуючи на їх доказове значення для розслідування, шляхом здійснення відповідних судових експертиз; допит як свідків осіб, у яких вилучено майно, про обставини його придбання; пред'явлення для впізнання особам, у яких було вилучено майно, підозрюваного. До і після слідчої дії доцільно допитати особу, що впізнає. У першому випадку про прикмети, обставини, за яких виникло знайомство, а також пов'язаних із подією, що розслідується, а в іншому випадку – про результати слідчої дії, особливості зовнішності, за якими впізнаний підозрюваний. Можливе отримання нових відомостей, про які допитуваний раніше забув повідомити; допит як свідків осіб, присутніх під час пред'явлення неповнолітнього для впізнання особи, яка придбала майно; за наявності істотних суперечностей – проведення одночасного допиту між неповнолітнім і особою, яка придбала викрадене майно; проведення пошукових заходів, спрямованих на встановлення: місця та способів придбання знарядь учинення злочину, осіб, яким що-небудь відомо про злочинну діяльність неповнолітнього; осіб, що становлять коло спілкування неповнолітнього, раніше судимих родичів, сусідів, знайомих; допит як свідків осіб, що мають у розпорядженні відомості про особу неповнолітнього; допит співучасників злочину, за необхідності – проведення одночасного допиту між ними та неповнолітнім; допит потерпілого; пред'явлення потерпілому для впізнання знаряддя вчинення злочину і предметів злочинного посягання; пред'явлення потерпілому для впізнання неповнолітнього й інших співучасників злочину; проведення за необхідності одночасного допиту між потерпілим і всіма учасниками вчинення злочину; призначення і проведення судових експертиз (матеріальних, речовин і виробів; трасологічної; дактилоскопічної; балістичної; судово-медичної; комплексної психолого-психіатричної; педагогічної і т. д.); допит неповнолітнього підозрюваного з пред'явленням доказів; за зміни позиції підозрюваного на сприятливу для розслідування й отримання визнавальних показань слід провести слідчий експеримент у формі відтворення дій, обстановки, обставин певної події.

Викладене дає підстави констатувати необхідність законодавчого закріплення повноважень слідчого скеровувати доручення оперативному підрозділу на проведення оперативно-розшукових заходів у процесі кримінального провадження на стадії досудового розслідування за умови, що у процесі проведення НСРД таку інформацію отримати неможливо.

Окрім тактичних операцій, що проводяться для вирішення вказаних слідчих ситуацій, під час розслідування розбоїв, учинених неповнолітніми, окремо або у поєднанні із запропонованими трьома їх видами, доцільно виконувати тактичну операцію, що має на меті забезпечення збереження доказів.

Застосування цієї тактичної операції зумовлене особливостями особи неповнолітніх, високою вірогідністю того, що він забуває про факти, що мають значення для провадження, віковими психологічними особливостями, а також можливістю знищення слідів злочину дорослими співучасниками. Форма взаємодії співробітників підрозділів національної поліції під час проведення цієї тактичної операції відповідатиме тому, як воно організоване на момент вирішення кожного конкретного завдання розслідування. Ця тактична операція має наскрізний характер і вимагає проведення незалежно від ситуації, в якій здійснюється розслідування.

Модель тактичної операції із забезпечення збереження доказів може бути зображена так: обов'язкове здійснення огляду місця безпосереднього вчинення злочину з метою виявлення слідів, предметів злочинного посягання, яких позбувалися після вчинення злочину, пошуку тайників. До огляду місця події доцільно залучати відповідних спеціалістів, використовувати технічні засоби фіксації ходу і результатів слідчої дії для своєчасного ухвалення рішення про початок кримінального провадження. Для «забезпечення збереження доказів» у разі, якщо потерпілим, свідком є неповнолітній або малолітня особа, необхідно провести бесіду, метою якої має бути роз'яснення необхідності розповідати правду під час виконання слідчих дій. Такі роз'яснення одночасно адресують їх законним представникам. Слід негайно оглянути вилучені під час проведення слідчих дій предмети, документи, речовини й ухвалити рішення про призначення та проведення відповідних експертиз, а також визначити їх найбільш доцільну черговість. Необхідне вжиття заходів щодо забезпечення належного зберігання речових доказів, неухильне дотримання норм закону, що регламентують участь законних представників, захисників неповнолітніх; використання індивідуального підходу до вибору кола таких осіб, керуючись відомими особливостями особи підлітка, умовами його життя і виховання; організація процесу обміну інформацією між слідчим, педагогами в школі, законними представниками, співробітниками органів опіки і піклування, з метою отримання об'єктивної інформації про поведінку підлітка, наявність дорослих осіб, які спонукали його до вчинення злочинів, про негативний вплив на підлітка з боку законних представників; проведення обшуку за місцем проживання неповнолітніх підозрюваних, а також дорослих співучасників із

метою виявлення знарядь учинення злочину, а також слідів, що свідчать про вчинення аналогічних злочинів; проведення обшуку в місцях збуту викраденого майна; здійснення допиту неповнолітнього підозрюваного перед початком і після завершення слідчого експерименту; проведення допиту потерпілого, свідка перед початком і після завершення пред'явлення особи (предмета) для впізнання; використання технічних засобів фіксації ходу і результатів виконання слідчих дій; проведення огляду предметів (документів), виявлених і вилучених під час виконання слідчих дій у найкоротші терміни, а також забезпечення належних умов зберігання.

Щодо «Затримання неповнолітнього розбійника (групи розбійників) на місці злочину», то ідея про затримання на місці злочину як тактична операція відображена в роботах багатьох криміналістів [11, с. 29].

Основна її мета – викриття злочинців за допомогою виявлених і зафіксованих фактів злочинної діяльності у різноаспектних її виявах у результаті комплексу СРД, організаційних заходів. Проведення їх здійснюється так, щоб застати розбійника під час чи після учинення нападу шляхом безпосереднього переслідування. У криміналістичній літературі простежуються різні переліки заходів, що входять у тактичну операцію «Затримання». Це, очевидно, пов'язано з урахуванням під час їх розробки особливостей певного виду злочину та відповідних типових джерел доказової інформації.

Зміст конкретної тактичної операції із затримання злочинної групи, що вчинила розбій, певною мірою залежить від слідчої ситуації, що виникла на початку її проведення.

«Затримання неповнолітнього нападника (групи нападників) на місці злочину» як тактична операція у процесі кримінального провадження передбачає здійснення за єдиним планом таких СРД у разі встановлення особи нападника: 1) спостереження за поведінкою нападника (особа встановлена, є оперативні дані про підготовку вчинення подальшого нападу) у момент учинення нападу, на шляху слідування з матеріальними цінностями, отриманими в результаті нападу, під час їхньої реалізації тощо, тимчасовий доступ до речей та їх вилучення; 2) шляхом оперативного пошуку із використанням негласного апарату та у процесі оперативного контакту виявлення об'єктів осіб і отримання від них пояснень, визначення шляхів їх виклику під час досудового розслідування для допиту як свідків; 3) припинення злочинної діяльності (зупинення нападу під час висловлення погрози чи в момент початку активних дій щодо переслідування потерпілого, зупинка транспорту, осіб; припинення продажу; припинення знищення доказів; фіксація факту передачі грошей тощо); 4) огляд місця вчинення нападу, транспорту, місця реалізації, передачі предметів злочинного посягання іншій особі співучаснику чи в ломбард, комісійний магазин; 5) процесуальне затримання нападників та проведення їх обшуку; 6) допит підозрюваних; 7) допит потерпілого, пред'явлення йому для впізнання предметів злочинного посягання, якщо такими заволоділи та знаряддя вчинення злочину, якщо такі застосовувались.

Одним із способів реалізації тактичної операції «Затримання неповнолітнього нападника (групи нападників) на місці злочину» як наслідку документування та реалізації оперативної розробки є проведення такого виду НСРД, як контроль за учиненням злочину в формі спеціального слідчого експерименту.

Висновки. Використання тактичних операцій у розслідуванні розбоїв, учинених неповнолітніми: а) дає змогу ефективно використовувати мобільність, маневреність і гнучкість можливостей оперативних підрозділів, що в поєднанні з процесуальними можливостями слідчих органів забезпечує оптимальне виконання тактичних завдань розслідування та досягнення його мети; б) стимулює до якісного технічного та інформаційного забезпечення кримінального провадження; в) ефективно в ситуаціях, коли для перевірки версії доцільно використовувати комплекс гласних і негласних дій, можливостей агентурного апарату, прогнозування та уникнення протидії розслідуванню; г) дає змогу уникнути необґрунтованих затрат часу та інтелектуальних ресурсів; ґ) найповніше відповідає принципам наукової організації праці.

Тактичні операції під час розслідування кореспондують із типовими слідчими ситуаціями та мають низку конкретних завдань: «Виявлення

інформації про особу потерпілого», «Виявлення відомостей про обстановку вчинення злочину», «Встановлення та викриття злочинця», «Затримання неповнолітнього розбійника (групи розбійників) на місці злочину».

Водночас вони першочергові, складні та мають локальний характер. Тактична операція «Забезпечення збереження доказової інформації» повинна здійснюватися незалежно від характеру слідчої ситуації. Всі зазначені тактичні операції можуть мати і невелику, і тривалу протяжність у часі та вимагають комплексного проведення слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) дій, інших заходів, оскільки здійснюються в умовах інформаційного і тимчасового дефіциту.

Найефективнішим способом реалізації тактичної операції «Затримання неповнолітнього нападника (групи нападників) на місці злочину» є проведення такого виду негласної слідчої (розшукової) дії, як контроль учинення злочину в формі спеціального слідчого експерименту, що полягає у створенні слідчим та оперативним підрозділом відповідних умов в обстановці, максимально наближеній до реальної, з метою перевірки дійсних намірів неповнолітнього вчинити напад, спостереження за його поведінкою та ухвалення рішення щодо затримання такої особи чи групи осіб.

Список літератури:

1. Белкин Р. С. Курс криминалистики: в 3 т. / Р. С. Белкин. – Т. 3: Криминалистические средства, приемы и рекомендации. – М.: Юристъ, 1997. – 480 с.
2. Криминалистика: учебник / отв. ред. Н. П. Яблоков. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: Юристъ, 2005. – 781 с.
3. Біленчук П. Д. Криміналістична тактика і методика розслідування окремих видів злочинів: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / П. Д. Біленчук, А. П. Гель, Г. С. Семаков. – К.: МАУП, 2007. – Бібліогр.: у кінці розд. – 512 с.
4. Головин А. Ю. Криминалистическая систематика: монография / А. Ю. Головин; под общ. ред. заслуженного деятеля науки Российской Федерации, доктора юридических наук, проф. Н. П. Яблокова. – М.: ЛексЭт, 2002. – 307 с.
5. Шмонин А. В. Методология криминалистической методики: монография / А. В. Шмонин. – М.: Юрлитинформ, 2010. – 416 с.
6. Щур Б. В. Теоретичні основи формування та застосування криміналістичних методик: монографія / Б. В. Щур. – Х.: Харків юридичний, 2010. – 320 с.
7. Журавель В. А. Системи слідчих дій та тактичні операції в структурі окремої криміналістичної методики розслідування злочинів / В. А. Журавель // Вісник Академії правових наук України. – 2009. – № 2 (57). – С. 197–208. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/vapny_2009_2.pdf
8. Шепітько В. Ю. Проблеми формування та застосування типових тактичних операцій у слідчій діяльності / В. Ю. Шепітько // Вісник Академії правових наук України. – 2007. – № 1 (48). – С. 175–184. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dspace.nulau.edu.ua/bitstream/123456789/5022/1/SHepitko_175.pdf
9. Шевчук В. М. Проблеми розмежування тактичних операцій та тактичних комбінацій у криміналістиці / В. М. Шевчук // Право і суспільство. – 2013. – № 6 2. – С. 362–366. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2013/6-2_2013/84.pdf
10. Чебурунков А. А. Общетеоретические положения и практические аспекты криминалистической тактики / А. А. Чебурунков. – М.: Юрлитинформ, 2008. – 240 с.
11. Устюгова О. Е. Методика розслідування розбоїв, вчинених дітьми: методичні рекомендації / О. Е. Устюгова. – Львів: ЛьвДУВС, 2011. – 52 с.

Благута Р.И., Остапчук М.С.

Львовский государственный университет внутренних дел

ФОРМИРОВАНИЕ И ПРИМЕНЕНИЕ ТИПОВЫХ ТАКТИЧЕСКИХ ОПЕРАЦИЙ ПРИ РАССЛЕДОВАНИИ РАЗБОЕВ, СОВЕРШЕННЫХ НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИМИ

Аннотация

В публикации проведен анализ понятия «тактическая операция». На основании исследования научных источников выделены значения тактических операций при осуществлении досудебного расследования разбоев, совершенных несовершеннолетними. Предложены тактические операции при расследовании преступлений исследуемой категории: «Выявление информации о личности потерпевшего», «Выявление сведений об обстановке совершения преступления», «Установка и избличения преступника», «Задержание несовершеннолетнего разбойника (группы разбойников) на месте преступления». Определены задачи решаемые в процессе проведения этих тактических операций. Указано, что наиболее эффективным способом реализации тактической операции «Задержание несовершеннолетнего нападающего (группы нападающих) на месте преступления» является проведение негласной следственной (розыскной) действия, как контроль совершения преступления в форме специального следственного эксперимента.

Ключевые слова: тактическая операция, несовершеннолетний, разбойное нападение, модель поведения.

Blaguta R.I., Ostapchuk M.S.

Lviv State University of Internal Affairs

FORMATION AND APPLICATION OF THE MODEL TACTICAL OPERATIONS AT INVESTIGATION OF ROBBERIES COMMITTED BY JUVENILES

Summary

Analysis of the «tactical operation» held notions publication. Based on the study of scientific sources highlighted the value of tactical operations in the implementation of the pre-trial investigation of the robberies committed by juveniles. Proposed tactical operations at investigation of crimes investigated categories: «Revealing the identity information of the victim», «Identification of information about the situation of committing a crime», «Installation and expose criminals», «The detention of a minor thief (thieves group) at the crime scene». Determined the problem was solved in the course of these tactical operations. It is indicated that the most effective way of implementing tactical operation « The detention of a minor striker (hitter group) at the crime scene » is to conduct a covert investigation (investigative) acts as a control commission of the offense in the form of a special investigative experiment.

Keywords: tactical operation, a minor, robbery, model behavior.